

ДК 339.5
UDC 339.5

DOI:10.33744/0365-8171-2025-117.1-256-266

**ФІНАНСОВИЙ МОНІТОРИНГ В ЕКСПОРТНО-ІМПОРТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ МАЛИХ І
СЕРЕДНІХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ**

**FINANCIAL MONITORING IN EXPORT-IMPORT ACTIVITIES OF UKRAINIAN SMALL AND
MEDIUM ENTERPRISES: CHALLENGES AND OPTIMIZATION PATHS**

Матейшчук Богдан Михайлович Ph.D. студент, Національний транспортний університет, Київ, Україна, mateiashchuk@gmail.com, тел. +380931247811, Україна, 01010, м. Київ, вул. М. Омеляновича-Павленка, 1,

<https://orcid.org/0009-0005-8861-019X>

Козак Людмила Степанівна, Заслужений працівник освіти України, кандидат економічних наук, професор, Національний транспортний університет, завідувач кафедри «Економіка», e-mail: lskozak1@gmail.com, тел. +380442803016, Україна, 01010, м. Київ, вул. М. Омеляновича-Павленка, 1, к. 314,

<https://orcid.org/0000-0003-3995-172X>

Ярова Руслана Василівна, кандидат юридичних наук, Національний транспортний університет, доцент кафедри конституційного та адміністративного права, e-mail: yarovaruslana@ukr.net, тел.: +380971123062, Україна, 01010, м. Київ, вул. М. Омеляновича-Павленка, 1, к. 243,.

<https://orcid.org/0000-0001-5525-1059>

Анотація. Стаття присвячена аналізу впливу фінансового моніторингу на здійснення експортно-імпортних операцій малими та середніми підприємствами (ММСП) в Україні. Після підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, українські ММСП отримали доступ до нових міжнародних ринків, що відкриває значні можливості для їхнього розвитку. Однак, відсутність презумпції невинуватості, складність та нерегульованість чітко визначених критеріїв фінансового моніторингу, стають суттєвими перешкодами для ефективної діяльності ММСП.

У статті досліджуються ключові виклики, з якими стикаються ММСП у процесі дотримання вимог фінансового моніторингу, зокрема: відсутність презумпції невинуватості при здійсненні платежів, надмірна бюрократизація процесів та обмежені кадрові й фінансові ресурси підприємств для відповідності вимогам моніторингу.

Також в статті запропоновані можливі шляхи спрощення процедур моніторингу, зокрема шляхом впровадження ризик-орієнтованого підходу та автоматизації процесів перевірки, що

дозволило б зменшити адміністративне навантаження на ММСП та покращити їхню конкурентоспроможність на міжнародних ринках.

Ключові слова: малі та середні підприємства (ммп), фінансовий моніторинг, експортно-імпортна діяльність, банківський контроль, регуляторне навантаження, конкурентоспроможність, міжнародна економічна інтеграція.

Постановка проблеми. Малий та середній бізнес (МСБ) є важливим сегментом економіки будь-якої країни, що сприяє розвитку інновацій, створенню робочих місць та забезпеченню стійкого економічного зростання. В Україні малі та середні підприємства (ММСП) відіграють особливу роль, оскільки вони забезпечують близько 80% усіх робочих місць у приватному секторі та генерують значну частину валового внутрішнього продукту [1].

Відкриття доступу до європейських ринків після підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [2] у 2014 році стало новою можливістю для українських підприємців. Однак, для того, щоб українські підприємства могли інтегруватися в глобальні ринки та розширити свою зовнішньоекономічну діяльність, їм потрібно адаптуватися до сучасних вимог фінансового моніторингу. Експортно-імпортні операції малих і середніх підприємств відіграють важливу роль у розвитку зовнішньоекономічних зв'язків країни, але водночас вони стикаються з суттєвими викликами щодо дотримання вимог українського та міжнародного фінансового моніторингу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці організації фінансового моніторингу в Україні присвячено ряд праць українських вчених. Так, у дослідженні О.В. Смагло [3] розкрито сутність фінансового моніторингу, визначено його основні об'єкти, пов'язані з відповідними учасниками фінансових операцій, проаналізовано сучасний стан, тенденції розвитку фінансового моніторингу. Гнаткович О.Д., Овиннікова Т.В., Смолінська С.Д. [4] у своєму дослідженні проаналізували діяльність Державної служби фінансового моніторингу України та сформулювали напрями її удосконалення в сучасних умовах цифровізації вітчизняної економіки. Однак, треба зазначити, що у працях вітчизняних вчених недостатньо висвітлено практичні аспекти проблем, з якими стикається український бізнес під час контролю, особливо з точки зору малих і середніх підприємств, що функціонують в умовах постійного дефіциту обігових коштів.

Постановка завдання. Метою даної статті є дослідження впливу фінансового моніторингу на здійснення експортно-імпортних операцій малими та середніми підприємствами України та розробка рекомендацій щодо оптимізації процесів моніторингу для підвищення конкурентоспроможності українських ММСП на міжнародному ринку.

Для досягнення цієї мети передбачається вирішення наступних завдань:

- аналіз сучасних нормативних вимог до фінансового моніторингу в Україні та міжнародних стандартах;
- дослідження специфіки впровадження цих вимог для малого та середнього бізнесу, що здійснює зовнішньоекономічну діяльність;
- розробка пропозицій щодо покращення умов ведення експортно-імпортних операцій через спрощення або оптимізацію вимог до моніторингу.

Виклад основного матеріалу дослідження. За визначенням Національного банку України фінансовий моніторинг – діяльність із виявлення незаконно отриманих доходів та запобігання фінансуванню тероризму. Національний банк встановлює до банків та небанківських установ вимоги щодо протидії відмиванню незаконно отриманих доходів та перевіряє їх дотримання [5]. На практиці реалізація цієї високої мети виливається в ряд проблем для бізнесу, а саме:

- Відсутність презумпції невинуватості у здійсненні платежів. Якщо сума операції перевищує 400 тис грн., або банк вважає, що певна угода має ознаки порушення правил фінансового моніторингу, він має право заблокувати транзакцію до з'ясування обставин. Для малих і середніх підприємств, особливо тих, хто вперше виходить на європейські ринки, такі ситуації є неочікуваними і можуть призвести до серйозних фінансових втрат. Часто банки зловживають цим правом, блокуючи кошти до того часу, як клієнт надасть увесь пакет документів.

– Банківський контроль і затримки платежів. Українські банки контролюють міжнародні транзакції, вимагаючи детальну інформацію про операції, учасників та джерела коштів. Для МСБ це означає додаткові витрати часу та ресурсів на підготовку документів. Через складні процедури і запити банків на додаткові документи часто затримуються платежі, що може тривати кілька днів або тижнів. Для малих підприємств, залежних від швидкого обігу коштів, та при обмеженому доступі до кредитних ресурсів, такі затримки загрожують втратою ринкових можливостей.

– Вимоги до розкриття бенефіціарів. У разі здійснення експортно-імпортних операцій з іноземними компаніями українські банки вимагають детальної інформації про власників та кінцевих бенефіціарів іноземних підприємств. У більшості випадків отримати таку інформацію дуже важко, а інколи практично неможливо.

Відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» [6], фінансові операції, що підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу, є такими, що перевищують 400 000 гривень для звичайних операцій, та без обмежень для окремих категорій (наприклад, операції з готівкою, переказ коштів без відкриття рахунку, операції з нерезидентами, тощо).

Таким чином, кожна експортно/імпортна операція повинна бути під контролем суб'єктів первинного фінансового моніторингу — банків, фінансових установ та інших організацій, які забезпечують контроль за операціями своїх клієнтів.

Згідно з законодавством, кожен фінансовий суб'єкт зобов'язаний:

- ідентифікувати клієнтів та їхніх бенефіціарів під час здійснення фінансових операцій;
- перевіряти походження коштів у випадках, коли операції перевищують визначені порогові значення або викликають підозру;
- забезпечувати облік та збереження інформації про всі фінансові операції для можливості ретроспективного аналізу протягом тривалого часу (не менше 5 років).
- негайно повідомляти державні органи про всі підозрілі операції, що можуть бути пов'язані з відмиванням грошей або фінансуванням тероризму.

Складність виконання таких вимог особливо гостро відчувається серед малих підприємств, які часто не мають ані ресурсів, ані необхідної експертизи для проведення розслідувань діяльності своїх контрагентів та їх фінансових потоків.

Україна є членом різних міжнародних організацій, таких як FATF-style регіональна група MONEYVAL, яка контролює дотримання стандартів боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму в європейському регіоні. MONEYVAL є органом Ради Європи, і Україна бере участь у його діяльності, що вимагає дотримання стандартів FATF. Як член цієї групи, Україна регулярно проходить оцінювання щодо відповідності міжнародним стандартам та зобов'язана впроваджувати відповідні заходи. Тому, на додаток до національного законодавства, Україна зобов'язана дотримуватися міжнародних стандартів фінансового моніторингу, таких як рекомендації FATF (Financial Action Task Force). FATF встановлює міжнародні стандарти боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму, які спрямовані на забезпечення прозорості міжнародних фінансових операцій. Україна як член міжнародної спільноти зобов'язана впроваджувати ці стандарти в національну практику.

Міжнародні рекомендації FATF вимагають:

- Підвищеної уваги до транзакцій, пов'язаних з офшорними зонами або країнами з високим рівнем ризику.
- Проведення посиленних перевірок для операцій з новими клієнтами або контрагентами, що раніше не здійснювали великі фінансові операції.
- Застосування ризик-орієнтованого підходу, що дозволяє фінансовим установам сконцентруватися на транзакціях із найбільшим ризиком.

Для успішної інтеграції українських малих та середніх підприємств у міжнародну торгівлю необхідно не тільки розуміти та виконувати нормативні вимоги до фінансового моніторингу, але й ефективно адаптувати ці процеси до реалій роботи бізнесу. Виконання вимог законодавства, як на національному, так і на міжнародному рівні, може бути досить складним для підприємств з

обмеженими ресурсами. Особливо це стосується малих та середніх підприємств, які часто стикаються з низкою викликів при реалізації цих процедур. Далі розглянемо основні труднощі, які виникають у ММСП у процесі дотримання вимог фінансового моніторингу.

1. Відсутність презумпції невинуватості у здійсненні платежів. Відсутність презумпції невинуватості в фінансовому моніторингу означає, що під час проведення транзакцій банки можуть автоматично розглядати будь-яку операцію як потенційно підозрілу до надання всіх необхідних документів, що підтверджують її законність. Це ставить малий і середній бізнес у вразливе становище, оскільки кожна фінансова операція підлягає ретельному моніторингу, а невідповідність хоча б одному критерію може призвести до затримки або блокування платежу.

Презумпція винуватості фактично означає, що бізнес змушений надавати докази на підтвердження кожної своєї фінансової операції. У багатьох випадках це призводить до ситуацій, коли навіть невеликі затримки або неточності в документах можуть стати підставою для блокування платежів. Це є особливо складним для ММСП, оскільки вони часто не мають достатніх ресурсів для оперативного надання всієї необхідної інформації або наймання спеціалізованого персоналу для виконання вимог фінансового моніторингу.

Наявність механізму презумпції невинуватості могла б спростити процеси моніторингу, дозволивши банкам виконувати транзакції на основі мінімального рівня довіри до клієнтів і перевіряти тільки ті операції, які дійсно мають ознаки підозри. Проте на практиці цього немає, що створює суттєві затримки в роботі бізнесу.

2. Надмірне адміністративне навантаження, дефіцит кваліфікованого персоналу та відсутність адаптивної підтримки. Ще одним викликом для ММСП є бюрократичні процедури, пов'язані з перевіркою фінансових операцій та виконанням вимог фінансового моніторингу. Для того, щоб відповідати законодавчим нормам, підприємства змушені збирати великий обсяг документації та регулярно надавати звіти. Банки, виконуючи свої зобов'язання щодо фінансового моніторингу, вимагають докладної інформації про транзакції та бенефіціарів, що часто затримує платежі та перешкоджає оперативній діяльності бізнесу.

Найчастіше банки додатково запитують такі документи: фінансова звітність, виписки з рахунків у інших банках, опитувальники та анкети, різноманітні пояснення щодо доцільності операції.

Цей перелік не є вичерпним та встановлюється банками самостійно. Нижче, як приклад, наведено анкету, яку Райфайзен банк вимагав заповнити у свого клієнта для зарахування коштів за контрактом на експорт послуг (рис. 1).

**Лист опису
зовнішньоекономічної операції для клієнтів сегменту ВВ**

1	Найменування Клієнта	
2	Код ЄДРПОУ	
3	Пояснення щодо суті, мети, економічної доцільності фінансової операції	
Опис діяльності клієнта		
4	Опис бізнесу клієнта	
5	Які використовуються о/з (приміщення, склади, транспорт, обладнання)	(у разі відсутності власних о/з, надати договори оренди)
6	Перелік основних контрагентів (назва, код); розкрити суть взаємовідносин з ними (продавці, покупці)	
7	Інформація про основних контрагентів в іноземній валюті	(заповнюється по контрактам, які переводяться з інших банків)
Опис діяльності контрагента		
8	Найменування Контрагента	
9	Країна реєстрації	
10	Дата реєстрації	
11	Офіційний сайт (в разі наявності)	

12	Кінцеві бенефіціарні власники (ПІБ, країна громадянства, країна проживання, частка)	
13	Опис діяльності контрагента	
14	Чи відповідає вид діяльності нерезидента операції з поставки товару/надання послуг	Так / Ні (залишити вірне) (якщо ні, необхідно надати розгорнуте пояснення)
15	Надати інформацію щодо ділової репутації контрагента	
16	Яким чином налагоджено ділові відносини (критерії вибору)	
17	Контрагент є виробником чи посередником	Виробник / Посередник (залишити вірне)
18	Причини та економічна доцільність співпраці з нерезидентом-посередником	(заповнюється в разі, коли в операції задіяний посередник)
19	Назва виробника товару/ надавача послуг, офіційний сайт, країна походження товару	
Опис зовнішньоекономічної операції		
20	№ та дата Контракту	
21	Код товару згідно з УКТЗЕД	
22	Яким чином, у яких нерезидентів/резидентів здійснювалась закупівля аналогічного товару у попередні періоди	
23	Кінцевий споживач купленого товару	(якщо кінцевим споживачем товару є не клієнт, надати договори з покупцями)
24	Подальші наміри співпраці з даним нерезидентом, заплановані об'єми закупки	
25	Умови поставки товару, маршрут	
26	Джерела походження коштів для оплати (власні кошти в іноземній валюті, оплата від контрагентів, фінансова допомога, тощо)	* у разі фінансової допомоги необхідно надати: -підтвердження економічної доцільності залучення фінансової допомоги та інформацію про джерела погашення; -договори ПФД та підтвердження фін.стану <u>позикодавця</u> (фін.звітність, декларація про майновий стан)

☐ у складі КБВ (кінцевого бенефіціарного власника) Контрагента(ів) відсутні резиденти російської федерації/республіки білорусь

☐ товар/послуга не є походженням з російської федерації /республіки білорусь/ Іран/Сирія/Афганістан/Корейська Народна-Демократична Республіка

Наступним підтверджую (КНДР)/Республіка Нікарагуа

☐ товар/послуга має надійти на митну територію України протягом 6-ох місяців з дня її оплати

Гарантую правильність наданої у цьому документі інформації, яка буде використана до АТ «Райффайзен Банк» виключно для цілей валютного нагляду та зобов'язуюсь оновлювати її у разі зміни.

Рисунок 1 – Анкета Райффайзен банку для зарахування коштів за експортним контрактом.
Figure 1 – Raiffeisen Bank Questionnaire for crediting funds under an export contract.

Державна підтримка малого бізнесу в Україні часто є недостатньо гнучкою та орієнтованою на потреби ММСП. Так, за даними опитування ММСП, яке провело ПРООН в Україні, до найбільших проблем відносять (рис.2): складність законодавства яке регулює бізнес; відсутність розуміння бізнес-потреб державними органами. [7].

Багато регуляторних вимог однаково застосовуються до всіх підприємств, незалежно від їхнього розміру, що створює надмірне адміністративне навантаження на малі компанії. Наприклад, вимоги до перевірки транзакцій, звітності та надання детальної інформації про бенефіціарів є стандартними для великих корпорацій і малих підприємств, що ставить ММСП у нерівні умови.

Очевидно що така ситуація створює попит з боку ММСП на спеціалізований персонал, який би міг забезпечувати виконання вимог фінансового моніторингу. Більші компанії можуть дозволити собі найняти окремих фахівців або створити внутрішні відділи для роботи з фінансовим моніторингом, тоді як ММСП часто не мають таких ресурсів. В результаті, підприємства залежать від зовнішніх .

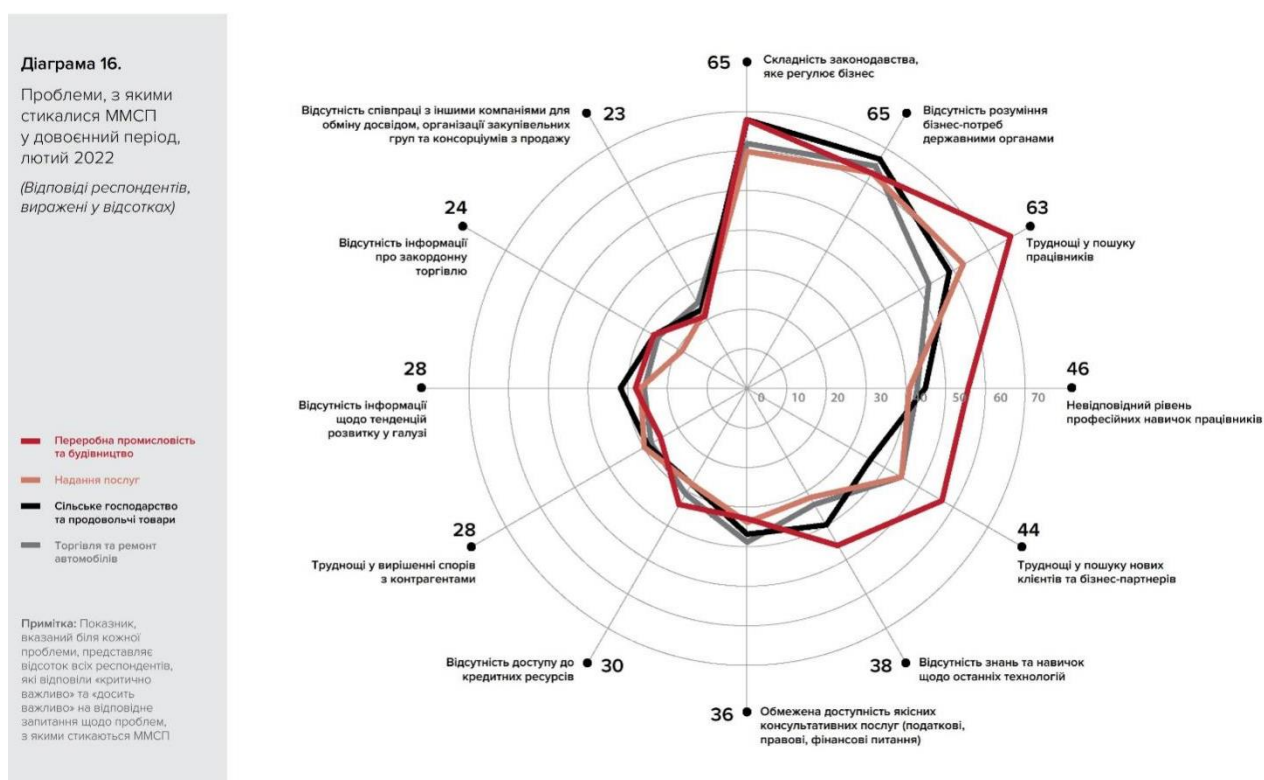

Рисунок 2 – Проблеми, з якими стикалися ММСП у довоєнний період, лютий 2022 [7].
Figure 2 – Challenges faced by SMEs in the pre-War period, february 2022 [7].

консультаційних фірм або вимушені покласти ці функції на менеджмент, який не завжди володіє достатніми знаннями у цій сфері

3. Необхідність розкриття інформації про кінцевих бенефіціарів В Україні вимоги до розкриття бенефіціарів закріплені в Законі України «Про запобігання та протидію легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом» [6]. Ці вимоги є частиною загальносвітових зусиль для забезпечення прозорості фінансових операцій, боротьби з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму. Проте для підприємств, особливо тих, що беруть участь у міжнародних операціях, виконання цих вимог може стати непростим завданням.

Кінцевим бенефіціаром вважається особа, яка безпосередньо або опосередковано володіє компанією або контролює її діяльність. У більшості країн, включно з Україною, законодавство вимагає від компаній і фінансових установ розкривати інформацію про кінцевих бенефіціарів, особливо під час здійснення фінансових операцій з іноземними контрагентами або під час перевірки нових клієнтів.

Банки та інші фінансові установи зобов'язані отримувати й перевіряти інформацію про бенефіціарів перед проведенням фінансових операцій. Це стосується як великих корпорацій, так і ММСП. Для ММСП виконання вимог щодо розкриття бенефіціарів може стати складним завданням через кілька причин:

- Складність доступу до інформації про іноземних контрагентів. У разі міжнародних транзакцій підприємства повинні надати точні дані про власників іноземних компаній. Проте доступ до такої інформації може бути обмеженим, особливо якщо йдеться про компанії з юрисдикцій, які не зобов'язані публікувати деталі власників.

- Складні корпоративні структури. Деякі підприємства є частинами складних корпоративних груп або мають кілька рівнів власників. Це ускладнює процес ідентифікації бенефіціарів і потребує додаткових зусиль для збирання всіх необхідних даних. Малі підприємства часто не мають ресурсів для проведення такого аналізу.

- Високі витрати часу та ресурсів. Збирання інформації про кінцевих бенефіціарів потребує часу, особливо в тих випадках, коли підприємство працює з кількома контрагентами одночасно. Це може відволікати ресурси від основної діяльності підприємства та призводити до затримок у проведенні операцій.

- Ризик блокування транзакцій. Якщо підприємство не може надати всю необхідну інформацію або якщо вона виявляється неповною, банк може відмовити у проведенні транзакції або затримати її до завершення перевірки. Це створює додаткові ризики для бізнесу, особливо якщо мова йде про міжнародні контракти з чіткими термінами.

4. Зміна банку. Якщо підприємство бажає змінити банк, який обслуговує його експортно-імпорتنі операції, наприклад, через неякісний сервіс, воно повинно повідомити про це новий банк і надати відповідні документи, які підтверджують дотримання вимог валютного нагляду. Процедура зміни банку для обслуговування валютних операцій описана в Положенні НБУ про заходи захисту та визначення порядку здійснення окремих операцій в іноземній валюті [8] і включає кілька етапів:

- Повідомлення про зміну банку: Якщо підприємство вирішило змінити банк, який обслуговує його експортно-імпорتنі операції, воно повинно повідомити про це обидва банки – поточний та новий. Це необхідно для того, щоб передати всю інформацію, пов'язану з операціями та граничними строками розрахунків, новому банку, який продовжить моніторинг.
- Закриття валютного нагляду в поточному банку: Перед зміною банку підприємство повинне забезпечити, щоб усі операції, що знаходяться на валютному контролі, були завершені або передані на обслуговування новому банку. Це включає закриття всіх відкритих валютних контрактів і завершення фінансових операцій. Поточний банк передає новому банку всю необхідну інформацію про експортно-імпорتنі операції, щоб не було порушення строків валютного нагляду. Обмін інформацією між банками здійснюється засобами зв'язку Національного банку України.
- Передача валютної історії: Новий банк зобов'язаний отримати всю історію операцій, пов'язаних з експортно-імпортними контрактами, щоб забезпечити безперервність валютного нагляду та дотримання граничних строків розрахунків. Це може включати як операції, що вже були виконані, так і ті, що знаходяться в процесі завершення.
- Відповідальність нового банку: Після прийняття валютної історії та документів від попереднього банку новий банк бере на себе відповідальність за валютний нагляд і контроль за операціями відповідно до законодавства України.

Процедура зміни банку для обслуговування експортно-імпорتنих операцій є досить складною через необхідність передачі великого обсягу інформації та забезпечення відповідності вимогам

валютного нагляду. Для ММСП ця процедура може стати суттєвим бар'єром, особливо якщо компанія прагне оперативно змінити банк через погану якість сервісу або інші проблеми.

Малі та середні підприємства в Україні стикаються з численними викликами у сфері фінансового моніторингу, що обмежує їхню здатність брати участь у міжнародній торгівлі та конкурентоспроможності на світових ринках. Для успішного подолання цих проблем необхідні комплексні заходи з боку державних органів, фінансових установ та самих підприємств.

Можливі шляхи подолання проблем фінансового моніторингу для малих і середніх підприємств:

1. Впровадження презумпції невинуватості для фінансових операцій. Одним із найбільш критичних аспектів, що ускладнюють роботу ММСП, є відсутність презумпції невинуватості при проведенні фінансових операцій. Введення механізму, за яким операції не будуть автоматично блокуватися без прямих підстав, може суттєво покращити швидкість і ефективність проведення транзакцій. Це передбачає зміну підходу банків до фінансового моніторингу, де операції розглядатимуться як законні доти, доки не буде доказів протилежного. Для цього необхідно:

- Законодавчо закріпити принцип презумпції невинуватості у фінансових операціях;
- Знизити поріг для обов'язкових перевірок операцій, які викликають підозру, і запровадити диференційовану систему моніторингу на основі ризиків.

2. Спрощення процедур розкриття бенефіціарів. Важливою проблемою для ММСП є складність ідентифікації бенефіціарів під час проведення міжнародних операцій. Для спрощення цього процесу держава повинна розробити стандартизовані платформи, де підприємства зможуть легко отримувати доступ до інформації про бенефіціарів. Можливі шляхи вирішення:

- Створення національної платформи з доступом до міжнародних баз даних інформації про власників іноземних компаній;
- Спрощення вимог до розкриття інформації для малих підприємств, які мають невеликі обсяги транзакцій.

3. Зниження адміністративного навантаження. Малі та середні підприємства часто не мають достатньо ресурсів для виконання всіх вимог фінансового моніторингу, зокрема для підготовки великої кількості документів і звітів. Спрощення бюрократичних процедур дозволить їм зосередитися на своїй основній діяльності. Державні органи та банки можуть впровадити наступні заходи:

- Стандартизація та закріплення вичерпного переліку інформації, яку контрагент повинен надати для проведення транзакції;
- Введення спрощеної системи звітності для МСБ, що дозволить зменшити обсяг документації;
- Надання можливості здійснювати операції на основі стандартних перевірок, а не індивідуальних запитів для кожної транзакції;
- Розробка програм автоматизації процесів підготовки звітності для полегшення взаємодії з фінансовими установами.

4. Надання спеціалізованих консультацій та підтримки. Малі підприємства часто не мають власних ресурсів для ефективного виконання вимог фінансового моніторингу. У зв'язку з цим необхідно створити спеціалізовані центри підтримки для МСБ, які надаватимуть консультації та допомогу у підготовці документації, роз'яснюватимуть норми законодавства та допомагатимуть у взаємодії з банками. Можливі ініціативи:

- Створення державних або приватних консультаційних центрів з питань фінансового моніторингу;
- Запуск інформаційних кампаній і навчальних програм для підприємств щодо вимог фінансового моніторингу;

5. Використання цифрових інструментів і технологій. Сучасні технології можуть значно полегшити процес фінансового моніторингу для МСБ. Впровадження цифрових рішень дозволить автоматизувати процеси перевірки та звітності, знизити кількість помилок та прискорити роботу підприємств. Необхідно:

- Впровадити електронні платформи для автоматизації перевірки операцій і підготовки звітності;

– Використовувати штучний інтелект та аналіз великих даних для оцінки ризиків і виявлення підозрілих операцій;

– Сприяти впровадженню технологій блокчейн для підвищення прозорості та надійності фінансових операцій.

6. Міжнародна співпраця та адаптація міжнародних стандартів. Україна, будучи членом міжнародних організацій, зобов'язана дотримуватись міжнародних стандартів фінансового моніторингу, таких як рекомендації FATF. Однак, ці стандарти повинні бути адаптовані до реалій українського бізнесу. Задля цього необхідно:

– Впровадити ризик-орієнтований підхід до моніторингу, що дозволить концентрувати зусилля на найбільш ризикованих операціях;

– Розробити спрощені механізми для малих підприємств, що відповідають вимогам міжнародних стандартів, але враховують їхні можливості;

– Забезпечити активну міжнародну співпрацю та обмін досвідом з іншими країнами, що впровадили подібні реформи.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвиток у даному напрямі.

Фінансовий моніторинг є необхідним елементом сучасної економіки, спрямований на запобігання відмиванню коштів і фінансуванню тероризму. Однак, для малих і середніх підприємств України, особливо тих, що здійснюють експортно-імпортні операції, його впровадження супроводжується значними труднощами. Основні проблеми полягають у складних вимогах до розкриття бенефіціарів, затримках платежів через банки та високому адміністративному навантаженні, що впливає на швидкість і ефективність бізнес-операцій.

Впровадження презумпції невинуватості у фінансових операціях, спрощення вимог щодо розкриття інформації про бенефіціарів, зниження адміністративного навантаження та використання сучасних цифрових інструментів є ключовими кроками, які можуть значно полегшити дотримання вимог фінансового моніторингу для ММСП. Це дозволить українським підприємствам ефективніше інтегруватися в міжнародні ринки та підвищити свою конкурентоспроможність. Подальші дослідження в даному напрямі можуть бути зосереджені на кількох ключових аспектах:

– Аналіз впливу цифрових технологій на спрощення процесів фінансового моніторингу, зокрема впровадження блокчейну та штучного інтелекту для автоматизації перевірок.

– Розробка адаптованих механізмів для малих підприємств, які враховували б обмежені ресурси таких компаній і дозволяли їм легше виконувати вимоги міжнародного фінансового моніторингу.

– Порівняння міжнародного досвіду. Вивчення практик інших країн, що впровадили подібні реформи для спрощення фінансового моніторингу для ММСП, з метою застосування найкращих рішень у контексті України.

– Оцінка впливу регуляторних змін на конкурентоспроможність українських ММСП на міжнародному ринку, що дозволить краще зрозуміти економічні вигоди від реформ у сфері фінансового моніторингу.

Таким чином, комплексне дослідження цих питань сприятиме подальшій модернізації та оптимізації фінансового моніторингу для українських підприємств, зменшуючи їхнє адміністративне навантаження та підвищуючи ефективність зовнішньоекономічної діяльності.

Перелік посилань

1. Показники діяльності суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва (2010-2022) [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Режим доступу: <https://www.ukrstat.gov.ua>.

2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс] / Кабінет міністрів України. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/evropejska-integraciya/ugoda-pro-asociaciyu>.

3. Смагло О.В. Функціонування системи фінансового моніторингу в Україні [Електронний ресурс] // Економіка та суспільство. – 2021. – Вип. 26. – Режим доступу: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/341/326>.

4. Гнаткович О.Д., Овчиннікова Т.В., Смолінська С.Д. Фінансовий моніторинг в Україні та напрями його покращення [Електронний ресурс] // Економіка та суспільство. – 2022. – Вип. 35. – Режим доступу: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1271/1225>.

5. Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/supervision/monitoring>.

6. Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» № 361-IX від 06.12.2019 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>.

7. ПРООН. Експрес-оцінка впливу війни на мікро-, малі та середні підприємства в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/otsinka-vplyvu-viyny-na-mikro-mali-ta-seredni-biznesy-v-ukrayini>.

8. Постанова НБУ № 5 від 02.01.2019 р. Про затвердження Положення про заходи захисту та визначення порядку здійснення окремих операцій в іноземній валюті [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005500-19#n252>.

FINANCIAL MONITORING IN EXPORT-IMPORT ACTIVITIES OF UKRAINIAN SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES: CHALLENGES AND OPTIMIZATION PATHS

Mateiashchuk Bohdan M., Ph.D. student, National Transport University, Kyiv, Ukraine, mateiashchuk@gmail.com, tel. +380931247811, Ukraine, 01010, Kyiv, M. Omelianovycha-Pavlenka str., 1 <https://orcid.org/0009-0005-8861-019X>

Kozak Lyudmila S., Ph.D., professor, National Transport University, head, department of Economics, e-mail: lskozak1@gmail.com, tel. +380442803016, Ukraine, 01010, Kyiv, M. Omelianovycha-Pavlenka str., 1, of. 314, orcid.org/0000-0003-3995-172X.

Yarova Ruslana V., Ph.D., associate professor, National Transport University, Dean of the Faculty of Economics and Law, Kyiv, Ukraine, yarovaroslana@ukr.net, tel.: +380971123062, Ukraine, 01010, Kyiv, str. M. Omelyanovich-Pavlenko, 1, k. 243. orcid.org/0000-0001-5525-1059

Abstract. The article is dedicated to analyzing the impact of financial monitoring on the export-import operations of small and medium enterprises (SMEs) in Ukraine. Following the signing of the Association Agreement with the European Union, Ukrainian SMEs gained access to new international markets, offering substantial development opportunities. However, the absence of the presumption of innocence, the complexity, and the lack of clear regulation of financial monitoring criteria pose significant obstacles to the effective operation of SMEs.

The article examines the key challenges SMEs face in complying with financial monitoring requirements, including the lack of presumption of innocence in payment processing, excessive bureaucratization of processes, and the limited human and financial resources of enterprises to meet monitoring requirements.

The article also proposes possible ways to simplify monitoring procedures, particularly through the implementation of a risk-based approach and the automation of verification processes. These measures could reduce the regulatory obstacles on SMEs and enhance their competitiveness in international markets.

Keywords: small and medium enterprises (smes), financial monitoring, export-import activity, banking control, regulatory obstacles, competitiveness, international economic integration.

References

1. Indicators of activities of large, medium, small, and microenterprises (2010-2022) [Electronic resource] / State statistics service of Ukraine. – Retrieved from: <https://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Association agreement between the European Union and its member states, of the one part, and Ukraine, of the other part [Electronic resource] / Cabinet of ministers of Ukraine. – Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/yevropejska-integraciya/ugoda-pro-asociacyu>.
3. Smahlo O.V. Functioning of the financial monitoring system in Ukraine [Electronic resource] // Economy and Society. – 2021. – Issue 26. – Retrieved from: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/341/326>.
4. Hnatkovich O.D., Ovchynnikova T.V., Smolinska S.D. Financial monitoring in Ukraine and directions of its improvement [Electronic resource] // Economy and Society. – 2022. – Issue 35. – Retrieved from: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1271/1225>.
5. National bank of Ukraine [Electronic resource]. – Retrieved from: <https://bank.gov.ua/ua/supervision/monitoring>.
6. Law of Ukraine "On Prevention and Counteraction to Legalization (Laundering) of Proceeds of Crime" No. 361-IX dated 06.12.2019 [Electronic resource]. – Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>.
7. UNDP. Rapid Assessment of the Impact of the War on Micro, Small, and Medium Enterprises in Ukraine [Electronic resource]. – Retrieved from: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/otsinka-vplyvu-viyny-na-mikro-mali-ta-seredni-biznesy-v-ukrayini>.
8. NBU Resolution №. 5 dated 02.01.2019 on Approval of the regulation on protection measures and the procedure for conducting certain foreign currency operations [Electronic resource]. – Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005500-19#n252>.

Дата надходження до редакції 03.03.2025.